

אור שמח

הלכות נזקי ממון פרק ו הלכה ג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "משך חכמה" על התורה

עם ביאור אור הבינה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' כח - תשפ"ו טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[ג] שור של חרש שוטה וקטן כו' פטורין, אבל ב"ד מעמידין להם אפטרופסין¹ כו'²:

פרק ו הלכה ג

אפטרופוס לתם לגבות מגופו. אמר רבא, הכי קתני, ואם הוחזקו נגחנין מעמידין להם אפטרופוס, ומעידין להן בפני אפטרופוס, ומשונין להו מועד, דכי הדר ונגח לשלם מעלייה". ע"כ. ובסוף הסוגיא איתא: וז"ל "ומעמידים להן אפטרופין לתם לגבות מגופו תנאי היא כו', אלמא [לרבי יהודה בן נקוסא בשם סומכוס] אין מעמידין אפטרופוס לתם לגבות מגופו, וחכמים אומרים מעמידין להן אפטרופוס, ומעידין להן בפני אפטרופוס, אלמא מעמידין אפטרופוס לתם לגבות מגופו" ע"כ הסוגיא.

הנה פשט הסוגיא משמע, שהש"ס מקשה, דברישא תנן ששור של חש"ו פטור, מוכח דשור שתם של חש"ו פטור לגמרי, ובסיפא תנן שמעמידין להם אפטרופסין לשלם, משמע אפילו תם משלם, ומתריך רבא דתם אין משלם, אבל מועד משלם, [והטעם שתם פטור מבואר בראשונים, ואין כאן המקום] ולפי זה כך פירוש המשנה, דרישא איירי בתם, ובסיפא איירי במועד, ולבסוף מביא הש"ס דשור תם של חרש האם חייב, הוא מחלוקת תנאים, דלסומכוס אין תם משלם ולחכמים משלם.

ולפי זה, להלכה יש לפסוק כסתם מתני', דשור תם של חרש פטור ומועד משלם. ולפי זה יש לתמוה על הרמב"ם, שפסק ששור תם של חרש חייב חצי נזק מגופו, ואיך פסק נגד סתם מתני', וכבר תמה על הרמב"ם הראב"ד בהשגות, שכתב בסוף הלכה ד' "הזיקו אחר שהועדו בפני אפטרופין אם עדיין הוא תם משלם חצי נזק מגופו. א"א, ורבא מפרש לסתם מתניתין דאין מעמידין אפטרופוס לתם לגבות מגופו" עכ"ל. הנה הראב"ד מקשה על הרמב"ם, מדוע סתם דלא כמתני', הרי רבא מפרש סתם מתני' דאין מעמידין אפטרופוס לתם.

ומתריך הרב המגיד וז"ל "שור חש"ו וכו'. משנה (דף ל"ט) ומחלוקת בברייתא, ופסק כחכמים דברייתא דלא כמתני', לפי שהוא סובר דמתני' יחידאה היא, וזהו שאמרו ומעמידין אפטרופוס לתם לגבות מגופו תנאי היא, ומתני' כסומכוס ורבא" ע"כ. מבואר, דלפי הרב המגיד, סובר הרמב"ם דכיון דבברייתא מבואר דמתני' יחידא היא, יש לפסוק כחכמים דברייתא, דאפילו תם משלם מגופו, וזה כונת הגמרא שהביאו המחלוקת ללמד שאין הלכה כסתם משנה ורבא, אלא כחכמים, והסכים עמו הכסף משנה ועיין שם.

¹ תמצית דבריו: הרמב"ם פסק, דשור של חרש שוטה וקטן שהזיק פטור, אבל בית דין מעמידין להם אפטרופוס לשמור, ואם הזיק לאחר ששמר, תם משלם חצי נזק מגופו, ומועד נזק שלם. ותמהו על הרמב"ם שהוא נגד סתם משנה, ומבאר רבינו, דהרמב"ם סובר ביאור אחר בסוגיא, וסתם מתני' ממש כדבריו. וכלל שיטת הרמב"ם, דחרש שוטה וקטן, כיון שאין בהם דעת, ואין חייבין בנזיקין, אין להם דין ממון המזיק, ולכן אם ממונם הזיק פטורים, אבל בית דין מעמיד אפטרופוס שישמור בהמתם, ולאחר שהעמידו אפטרופוס חייבים, כי האפטרופוס עומד במקומם, ויש בהם דעת לשמור הבהמה, לכן תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם. ואף על פי שתניא במכילתא, שחייב תם אין צריך עדים שיעידו בבעלים שישמרו, הני מילי באדם פיקח, שיש בו דעת ויש עליו חיוב שמירה, אבל חרש שוטה וקטן שפטורים משמירה, אינם חייבים אלא אם העמידו אפטרופוס.

² [לאהבת הקיצור כתבתי בכל מקום חרש, והכונה חרש שוטה וקטן, שדינם שוה בזה]. כתב הרמב"ם (ג-ד) וז"ל: "שור של חרש שוטה וקטן, ומי שהוא במדינת הים שנגחו פטורין, אבל בית דין מעמידין להם אפטרופין, ומעידין בהן בפני האפטרופין. הזיקו אחר שהועדו בפני אפטרופין, אם עדיין הוא תם משלם חצי נזק מגופו, ואם הועד בו שלשה ימים, ואחר כך הזיק, משלם נזק שלם מן היפה שבנכסי אפטרופין, ולכשיגדלו היתומים יעשו דין עם האפטרופין וישלמו להן" עכ"ל. הנה מבואר, ששור של חרש שוטה וקטן שהזיק פטור, אבל אם העמידו להם אפטרופסין והזיקו לאחר מכן, אפילו הוא תם, משלם חצי נזק מגופו, ואם העידו בפני האפטרופסין נעשה מועד ומשלם נזק שלם.

ומקור הלכה זו הוא בבבא קמא (לט, א) דתנן: "שור של חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח, פטור. שור של חרש שוטה וקטן שנגח, בית דין מעמידין להן אפטרופוס, ומעידין להן בפני אפטרופוס" עכ"ל המשנה. והקשו בש"ס (שם) "הא גופא קשיא, אמרת שור של חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטור, אלמא אין מעמידין אפטרופוס לתם לגבות מגופו, אימא סיפא, שור של חרש שוטה וקטן שנגח, ב"ד מעמידין להם אפטרופוס, ומעידין להם בפני אפטרופוס, אלמא מעמידין להם

אור שמח

הלכות נזקי ממון פרק ו הלכה ג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "משך חכמה" על התורה

עם ביאור אור הבינה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' כח - תשפ"ו טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

אם תם חצי נזק, או נזק שלם אח"כ כשיועד, ורבא כי משני (שם) מעמידין לשויה מועד, פירושו זה אליבא דכולי עלמא, אבל באמת מצי משנתנו לסבור מעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו.

וכפי⁵ הנראה אף על גב דאיתמר במכילתא (משפטים נזיקין פ"י) תם א"צ עדים, פירוש שיעידו בו שישמור אותו, וכמו מועד שצריך שיעידו בו שישמרנו, וכמש"כ תוס' לעיל כ"ג (ע"ב) ד"ה ולא ישמרנו, בכ"ז גבי אפוטרופוסין צריך להעיד בפניהן שהוא

אין מעמידים מיד אפוטרופוס לשמור, אלא חוקרים ובודקין מדוע נגח, שאם הסיתו אותו, ומחמת זה נגח, אין מעמידין אפוטרופוס. אבל אם בדקו ומצאו שנגח מעצמו, והיינו "הוחזק נגחין", היינו ליגח בלא שיסיתוהו, אז מעמידין להם אפוטרופוס.

וכך ביאור המשנה, דברישא סתם תנן פטור, ולא כתוב אבל מעמידין כו', ללמד שאין מעמידין מיד, אבל בסיפא תנן שמעמידין, היינו אם הוחזקו נגחנין, ולאחר שהעמידו משלם תם חצי נזק ומועד נזק שלם, ומה שאמר רבא "ומשונין להו מועד דכי הדר ונגח לשלם מעלייה", אין הכונה דוקא מועד, אלא אמר מועד כי זה אליבא דכולי עלמא, דגם סומכוס סובר שמועד משלם, אבל באמת סתם משנה הוא שמעמידין אפילו לחייב חצי נזק תם מגופו, ומיושב שיטת הרמב"ם.

[ודע דהרמב"ם בפירוש המשנה כתב וז"ל: "אם נתרבו נגיחות שור חרש שוטה וקטן, והציק לבני אדם, אז מעמידין להם אפטרופין". עכ"ל, זה מבואר שגם כן מפרש כמו שפירש רבינו, אלא שמבאר דברי רבא דהוחזקו נגחנים, הכונה שמציקים הרבה לבני אדם. אבל ביד החזקה, חזר בו הרמב"ם, שהרי סתם, שמיד לאחר נגיחה מעמידין אפוטרופוס, לפיכך מפרש רבינו, דהרמב"ם מפרש דברי רבא שהוחזק ליגח בלא שישוהו, והטעם שלא מפרש הרמב"ם שרק לאחר שנגח בלא שישוהו, כי סתם נגיחה היא נגיחה כזאת].

⁵ אבל יש להקשות על דברי הרמב"ם, דתניא במכילתא דרבי ישמעאל משפטים (מסכת נזיקין פרשה י) "מועד צריך עדים, ותם אין צריך עדים" ופירושו, דשור תם חייב אפילו לא העידו בו עדים שישמור אותו, מה שאין כן מועד אינו חייב אלא אם העידו בו שישמרנו, כמו שכתבו התוס' (בבא קמא כג, בד"ה ולא ישמרנו), דמועד אין חייב אלא אם העידו בו, אבל תם חייב אפילו לא העידו בו, אם כן מדוע כל זמן שלא העמידו אפוטרופוס אינו חייב.

הא לא קשיא מידי, דחרש שוטה וקטן שאני, שהם שהזיקו פטורים כמו

הנה³ מובנו האמיתי כמו שפירשו ההשגות בדעת רבינו, שסובר דסתם משנה (ב"ק ל"ט ע"א) ג"כ סוברת דמעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו, ורק דמחלקת בין מה שנגחו כבר למה שנגחו אחרי שהעמידו אפוטרופוס, דמה שנגחו כבר פטורין, דלא היה חובת שמירה על חרש שוטה וקטן.

אבל⁴ אם הוחזקו נגחנין, פירוש שנגיחתם היה שלא ע"י שסוי וכיו"ב, מעמידין אפוטרופוס ומה שיגח אחרי זה תיכף משלם,

³ אבל רבינו לא ניחא ליה בזה, דהנה לפי שיטת הרב המגיד רישא דמתני' "שור של חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטור" דלא כהלכתא, דלפי חכמים - שפסק הרמב"ם כוותיהו - חייב ולא פטור, ולפי זה לשון הרמב"ם תמוה מאוד, שהעתיק בהלכה ג' את לשון רישא דמתני'. ועוד קשה, מהו הלשון "מעמידין אפוטרופין לתם כו'", הרי לחיוב תם מגופו חצי נזק אין צריך העדאה ואין צריך אפוטרופין, ומדוע אמרו מעמידין אפוטרופין לתם, הא בית דין גובין חיוב נזק תם ואין צריך לזה אפוטרופוסין.

ומבאר רבינו, דהרמב"ם סובר, שכיון שחרש שוטה וקטן שהזיקו פטורים דאין בהם דעת (בבא קמא פז, א), גם ממונם שהזיק פטור, דחיוב ממון המזיק הוא רק כשיש חיוב שמירה, ואין על חרש שוטה וקטן חיוב שמירה על ממונן, דאין בהם דעת, לפיכך ממונם שהזיק פטור, ואין חולק בזה, אבל אם העמידו אפוטרופוסין על נכסיהם, חל חובת שמירה על האפוטרופוסין, ואם הזיקו לאחר שכבר העמידו אפוטרופוסין, חייבין על נזקי תם, ואם העידו בהם, חייבים נזק שלם כמועד. וכך מפרש הרמב"ם את המשנה "שור של חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטור", היינו שהזיקו לפני שהעמידו להם אפוטרופוס מהטעם הנראה לעיל, שאין להם חובת שמירה, ועל זה תנן, שאם נגחו מעמידין להם אפוטרופוס לשמור עליהם, ואם יגחו לאחר שהעמידו להם אפוטרופוס, אז חייב אפילו הוא תם, ופסק הרמב"ם כסתם המשנה. ולפי זה מתורצת תמיהת הראב"ד בהשגות, דבאמת ההבנה האמיתית בשיטת הרמב"ם, היא, שפסק כרבא וכסתם מתני' כשיטת הראב"ד שראוי לפסוק כרבא וכסתם מתני', אלא שמבאר את הסוגיא אחרת מהראב"ד.

⁴ ולפי זה כך ביאור הסוגיא, דהש"ס מקשה, דמרישא דתנן פטור, ולא קתני "אבל מעמידין כו'" משמע דאפילו לאחר שנגח אין מעמידין אפוטרופוס לשמור על בהמתן שלא תזיק, ופטור לעולם, ובסיפא תנן דמעמידין לאחר שנגח אפוטרופוס, שאם יגח ישלם תם מגופו, והסתירה היא, האם מעמידין אפוטרופוס לשמור בהמתן שלא תזיק. ומתרץ רבא, דבאמת אם נגח כסתם

אור שמח

הלכות נזקי ממון פרק ו הלכה ג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "משך חכמה" על התורה

עם ביאור אור הבינה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' כח - תשפ"ו טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

וא"ש⁶ לשון המשנה ולשון רבינו ודוק. ועיין בתוס' (שם ד"ה אלמא) וחידושי רשב"א (שם ד"ה אלמא) בזה בשם ראב"ד⁷:

נגח קודם שהעמידו האפוטרופוס, ואחרי זה שיגח משלם ח"נ מגופו, הא לא"ה פטור, דלא יהא עדיף מגופו שהזיק דפטור.

השגות ובמגיד משנה, והנכון לדרך רבנו, דסובר, דמתני' ליכא הוכחה דסתם כסומכוס, דיש לומר, כמו שכתבו התוס' ב"ק דף ל"ט ד"ה אלמא, דאיירי שנגח עד שלא היה אפטרופא, וכל שכן לפי מה שכתבו התוס' שם ד"ה ואם, דשפיר מתפרשא מתני' עד שלא הוחזק נגחן, וכן הוא משמעות לשון רבנו בפירושו המשנה. עכ"ל. וכבר ביארנו דפירוש המשנה חולק במקצת על מה שכתב כאן].

7 דינים העולים:

- א. שור תם של פקח שהזיק, חייב, אף על פי שלא העידו בו עדים שישמרנו, אבל מועד אינו חייב עד שיעידו בו.
- ב. שור של חרש שוטה וקטן שהזיקו, פטור, כיון שאינם בני שמירה, ואין חיוב ממון המזיק אלא במי שחייב בשמירה.
- ג. ולאחר שהזיקו בודקין, שאם הזיקו שלא על ידי ששיסוהו, הרי הם בחשש נגחנין, ומעמידין להם אפוטרופוס שישמור הבהמה.
- ד. העמידו להם אפוטרופוס והזיקו, תם משלם חצי נזק מגופו, ואם העידו בפני האפוטרופוס, משלם נזק שלם.

שנתבאר, לכן ממזנס גם כן פטור, שלא יהיה ממזנס חמור מגופו, מה שאין כן במי שחייב שמירה.

⁶ ואם תדקדק היטב בלשון המשנה תראה, דדוקא לשיטת הרמב"ם לשון המשנה מדוקדק מאוד, דאם נפרש, דהחילוק בין רישא לסיפא הוא בין תם למועד, הוה למיתני במתני' חילוק בין תם למועד, ואין זכר לחילוק זה במשנה, וכן לשון הרמב"ם מדוקדק מאוד, שתחלה העתיק לשון רישא דמתני', והיינו לפני שהעמידו אפוטרופוס, דפטור, ולאחר מכן מפרש הסיפא על דרך זו, שמעמידין אפוטרופוס, ואם נגח לאחר מכן, תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם.

ובאמת התוס' הקשו בסוגיא, מדוע לא מתרין הש"ס לחלק בין לפני שהעידו ולאחר מכן, וז"ל "אלמא מעמידין אפוטרופוס. וא"ת ונימא דרישא כגון שלא היה אפוטרופוס בשעת נגיחה וי"ל דהא מילתא דפשיטא היא" עכ"ל. והרשב"א הביא דבריהם, ואחרי כן הביא שיטת הראב"ד וז"ל "והראב"ד ז"ל תירץ, דמתניתין דייקא לה הכי, מדקא תני שור חרש שוטה וקטן שנגח פטור, והדר תנא בבא אחרינא שור חרש שוטה וקטן שנגח ב"ד מעמידין להם אפוטרופוס, אלמא רישא פסקה דפטור לגמרי דאין מעמידין, דאי לא ליתני הכי, שור חרש שוטה וקטן שנגחו פטור, ומעמידין להן אפוטרופוס וזה עיקר" עכ"ל.

אבל הרמב"ם סובר, דאין זה פשוט כלל, דבמכילתא תניא ששור תם אין צריך עדים, ולכן רישא קא שמע לן דפטור, ומה שכתב הראב"ד, דכבר תירץ רבא כמבואר הכל לעיל, ומבאר הכל בסייעתא דשמיא. ודע, דכדברי רבינו כתב (שם) מרכבת המשנה (חצלמא) וז"ל "שור של חרש ושוטה וקטן. עיין